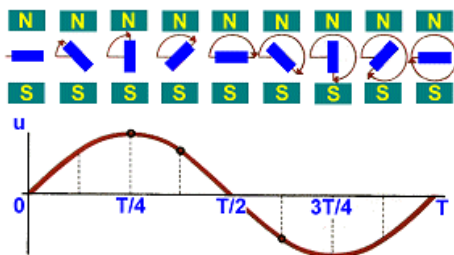
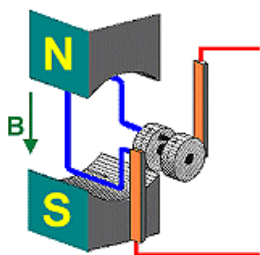

20. Obvody střídavého proudu

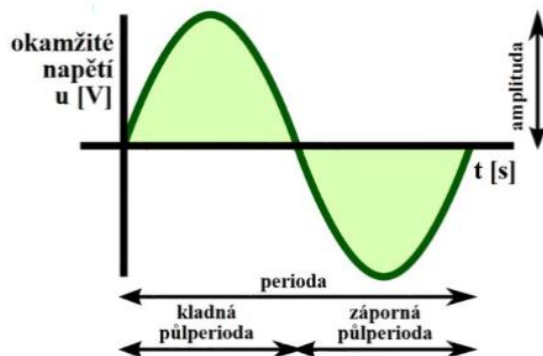

Střídavý proud protéká obvodem, který je připojen ke zdroji střídavého napětí.

Zdrojem střídavého napětí může být např. cívka otáčející se v magnetickém poli, která dodává do obvodu napětí harmonického průběhu.

Střídavé napětí (proud) je charakterizováno následujícími fyzikálními veličinami:

- Perioda T – doba trvání jednoho periodického děje, doba jedné otáčky cívky.
- Frekvence f – počet opakování periodického děje za jednotku času, počet otáček cívky za jednotku času
- Úhlová frekvence ω
- Okamžitá hodnota u, i
- Amplituda U_M, I_M – maximální hodnota střídavého napětí, proudu
- Efektivní hodnota U_{ef} nebo jen U, I_{ef} nebo jen I
Efektivní hodnota střídavého proudu (napětí) o amplitudě $I_M (U_M)$ je hodnota proudu (napětí) stejnosměrného, který by měl na spotřebič stejné tepelné účinky.

Vztahy mezi uvedenými veličinami:

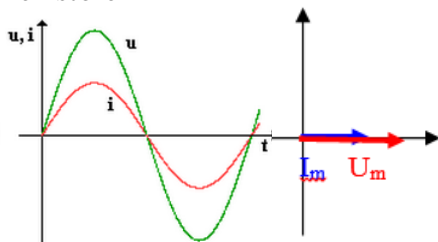
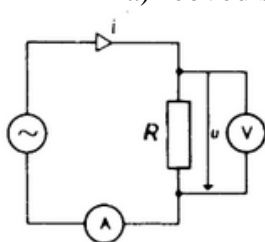
- $T = \frac{1}{f}, f = \frac{1}{T}, [T] = s, [f] = \text{Hz}$
- $\omega = \frac{2 \cdot \pi}{T} = 2 \cdot \pi \cdot f, [\omega] = \text{s}^{-1}$
- $u = U_M \cdot \sin(\omega \cdot t), u = U_M \cdot \sin(\omega \cdot t + \varphi_0) [u] = \text{V}$
- $i = I_M \cdot \sin(\omega \cdot t), i = I_M \cdot \sin(\omega \cdot t + \varphi_0) [i] = \text{A}$
- $U_{ef} = \frac{U_m}{\sqrt{2}}, I_{ef} = \frac{I_m}{\sqrt{2}}$

Obvody střídavého proudu rozdělujeme na:

- Jednoduché - do obvodu vložen jeden prvek s jediným z prvků R, L, C.
- Složené – obsahují alespoň dva z prvků R, L, C.

Jednoduché obvody střídavého proudu

a) obvod s rezistorem

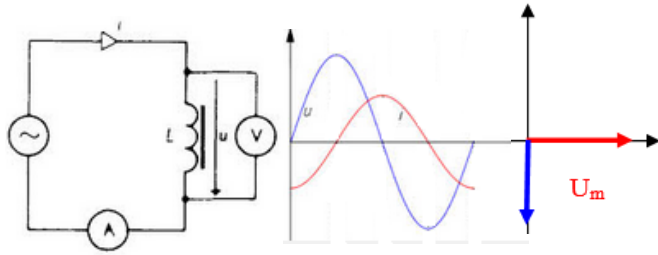

$u = U_M \cdot \sin(\omega \cdot t), i = I_M \cdot \sin(\omega \cdot t),$
Proud má stejnou fázi jako napětí.

Rezistor je charakterizován

rezistancí: $R = \frac{U_M}{I_M} = \frac{U}{I}, [R] = \Omega$

b) obvod s ideální cívkou ($R = 0\Omega$)

$$u = U_m \cdot \sin(\omega \cdot t)$$

$$I = I_m \cdot \sin\left(\omega \cdot t - \frac{\pi}{2}\right) = -I_m \cdot \cos(\omega \cdot t)$$

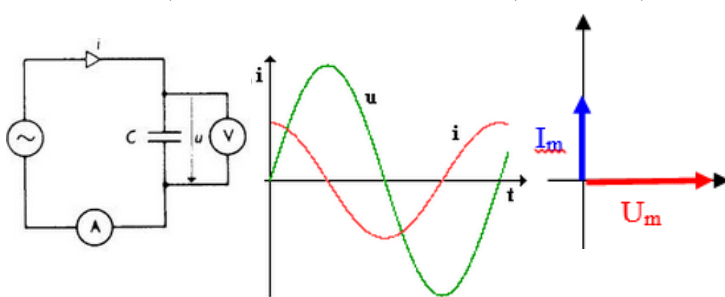
Proud se zpožďuje za napětím o $\frac{\pi}{2}$

vlivem vlastní indukce. Cívka je v obvodu charakterizována svou induktancí X_L , což je

veličina, která má vlastnost zdánlivého odporu. $X_L = \frac{U_m}{I_m} = \omega \cdot L = 2 \cdot \pi \cdot f \cdot L$ $[X_L] = \Omega$

Poznámka: Cívka může mít i nezanedbatelný ohmický odpor R. Pokud tomu tak je, musíme obvod považovat za složený, obsahující R, L v sérii.

c) obvod s kondenzátorem ($R \rightarrow \infty\Omega$)

$$u = U_m \cdot \sin(\omega \cdot t)$$

$$I = I_m \cdot \sin\left(\omega \cdot t + \frac{\pi}{2}\right) = I_m \cdot \cos(\omega \cdot t)$$

Proud předbíhá před napětím o $\frac{\pi}{2}$.

Kondenzátor se periodicky nabíjí a vybíjí. Nabíjecí proud je maximální, když je napětí mezi

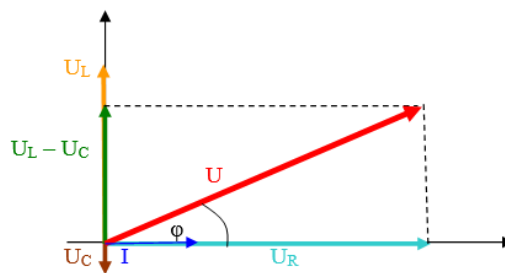
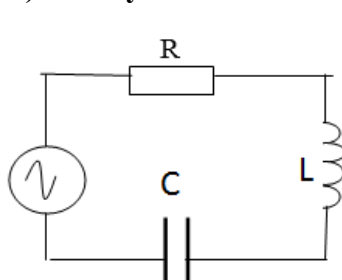
deskami nulové. Kondenzátor je v obvodu charakterizován svou kapacitancí X_C , která má

vlastnost zdánlivého odporu. $X_C = \frac{U_m}{I_m} = \frac{1}{\omega \cdot C} = \frac{1}{2 \cdot \pi \cdot f \cdot C}$ $[X_C] = \Omega$

Poznámka: Dielektrikem mezi deskami kondenzátoru proud neprochází, mění se jen intenzita elektrického pole a dielektrikum se polarizuje.

Složené obvody střídavého proudu

1) sériový obvod RLC

Skutečnost, zda bude proud předbíhat napětí nebo naopak napětí proud je dána konkrétními hodnotami veličin R, L, C.

Užitím fázorového diagramu lze odvodit následující vztahy:

$$U^2 = U_R^2 + (U_L - U_C)^2 \quad \text{tg}\varphi = \frac{U_L - U_C}{U_R} = \frac{L \cdot \omega - \frac{1}{C \cdot \omega}}{R} \quad Z = \sqrt{R^2 + \left(L \cdot \omega - \frac{1}{C \cdot \omega}\right)^2}$$

Z je impedance a její jednotkou je Ω .

Z fázorového diagramu plyne:

- 1) $U_L > U_C \rightarrow \varphi \in (0; \frac{\pi}{2})$ - vlastnosti obvodu jsou podobné jako u obvodu jen s R, L.
- 2) $U_L < U_C \rightarrow \varphi \in (-\frac{\pi}{2}; 0)$ - vlastnosti obvodu jsou podobné jako u obvodu jen s R, C.
- 3) $U_L = U_C \rightarrow$ dochází k **rezonanci** $\rightarrow \varphi = 0 \rightarrow L \cdot \omega = \frac{1}{\omega \cdot C} \rightarrow f = \frac{1}{2 \cdot \pi \cdot \sqrt{L \cdot C}} \dots$

Z je minimální, frekvence proudu je rovna frekvenci vlastních kmitů obvodu, amplituda proudu dosahuje největší hodnoty (omezené jen rezistencí obvodu).

2) paralelní obvod RLC ... postup při odvození vztahu pro impedanci je analogický jako v sériovém obvodu, ale učivo přesahuje již rámec požadavků k maturitě.

Výkon střídavého proudu:

Pro výkon v obvodu se stejnosměrným proudem platí: $P = U \cdot I = R \cdot I^2$

V obvodu se střídavým proudem je situace složitější, protože stejně jako se mění okamžité hodnoty proudu a napětí se mění také okamžitá hodnota výkonu střídavého proudu. Okamžitá hodnota výkonu je ovlivněna také fázovým posunem proudu a napětí.

Pro okamžitý výkon obecně platí vztah: $p = u \cdot i$

Větší praktický význam má hodnota průměrného výkonu, pro který lze odvodit obecný vztah:

$$P = U \cdot I \cdot \cos \varphi$$

U, I jsou efektivní hodnoty střídavého napětí a proudu, φ je fázový posun mezi proudem a napětím, součin $U \cdot I$ se nazývá **zdánlivý výkon**, $\cos \varphi$ je **účinnost** a výkon P se nazývá **činný výkon**.

Poznámka 1: Zdánlivý výkon tvoří tu část zdánlivého výkonu, která se přemění v teplo nebo se využije k užitečné práci.

Poznámka 2: Pokud vynásobíme účinnost 100%, získáme číslo, které udává kolik procent zdánlivého výkonu tvoří výkon činný.

Poznámka 3: V obvodu s rezistorem je $\varphi = 0$ a $\cos \varphi = 1$ a činný výkon je roven výkonu zdánlivému.